

**Докази і доказування в
господарському судочинстві:
основні поняття інституту
доказів, види доказів в
господарському процесі,
особливості засобів
доказування, порівняння з
іншими видами судочинства,
актуальна судова практика**

Анотація

Пропоноване видання розраховане перш за все для здобувачів юридичної освіти та їхніх викладачів, практикуючих правників, суддів, адвокатів, працівників та службовців державних органів та органів місцевого самоврядування.

Воно стане в нагоді пересічному читачеві у питаннях захисту порушених цивільних прав

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

- ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ
- ВИДИ ДОКАЗІВ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ
- ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ
- ПОРІВНЯННЯ З ІНШИМИ ВИДАМИ СУДОЧИНСТВА
- АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

УДК 346.01(477)

Д 63

Під загальною редакцією **Петкова Валерія Петровича**
доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України

Укладачі:

Гудима В.В., Дрофич Ю.В., Іванов І.Є., Козяр Р.Я., Копотун І.М., Макарова Т.П.,
Микитюк М.А., Пасіка С.П., Петков В.П., Скриньковський Р.М., Хилько Л.І., Хмиз М.В., Ховпун О.С.,
Шамрай Б.М.

Д 63 Докази і доказування в господарському судочинстві: основні поняття інституту доказів,
види доказів в господарському процесі, особливості засобів доказування, порівняння з
іншими видами судочинства, актуальна судова практика / Під заг. ред. Петкова В. П. — Київ.
ВД «Професіонал», 2024. — 550 с.

ISBN 978-611-01-3085-1

Пропоноване видання розраховане перш за все для здобувачів юридичної освіти та їхніх викладачів, практикуючих правників, суддів, адвокатів, працівників та службовців державних органів та органів місцевого самоврядування. Воно стане в нагоді пересічному читачеві у питаннях захисту порушених цивільних прав.

© Видавничий дім «Професіонал», 2024.

ВСТУП

Здавалося, що такі основні поняття інституту доказового права як докази та доказування на сучасному етапі розвитку національного права не мають якихось проблем або невизначеності, хіба що певних особливостей у залежності від виду судочинства.

Проте насправді це завжди складна система, оскільки правовий інститут доказів і доказування є невід'ємною складовою внутрішньої системи процесуального права, що визначається сукупністю норм конкретної галузі права. Ці норми у свою чергу регулюють:

- предмет і межі доказування;
- обсяг процесуальних повноважень суб'єктів доказування;
- умови належності, допустимості, достовірності та достатності доказів;
- види та джерела їх походження;
- особливості процесуального порядку отримання, дослідження й оцінки змісту;
- процесуальної форми доказів.

Враховуючи процесуальні особливості кожного судочинства (кримінального, цивільного, адміністративного, господарського), зрозуміло, що не приходиться очікувати однозначних і легких відповідей у такій складній побудові.

Також слід враховувати провідну роль доказів і доказуванні у здійсненні правосуддя, захисті порушених прав та вирішенні спорів з метою утвердження і забезпечення прав і свобод людини на засадах верховенства права. Саме це є головним обов'язком держави і органів правосуддя.

Господарське процесуальне право у межах своїх завдань і компетентностей забезпечує виконання вказаних вище цілей засобами господарського судового провадження. При цьому при здійсненні судових проваджень забезпечується належна процедура доказування, тобто пізнавальна, розумова (логічна) діяльність в межах процесуальних правових норм, регламентованих ГПК України. Ця діяльність здійснюється судом та особами, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб), тобто суб'єктами доказування, з метою встановлення всіх обставин справи для визначення юридичних фактів, якими буде правильно вирішено господарсько-правовий спір.

Обставини і докази при цьому можуть носити суперечливий характер, взаємно виключати або ж доповнювати один одного, але важливо те, щоб по кожній обставині, яка підлягає доказуванню, було достатньо необхідних доказів для її всебічного, повного і об'єктивного з'ясування.

Аналіз приписів ГПК України та доктринальних положень права господарського процесуального щодо доказів і доказування дозволяють стверджувати, що доказування є саме діяльністю сторін, суду та інших учасників процесу, метою якої є встановлення та повне з'ясування всіх дійсних обставин справи, які конкретизуються (індивідуалізуються) залежно від предмета спору, суб'єктного складу сторін, а також тих правовідносин, що мають місце між сторонами в тій чи іншій справі. Відповідно проблематика судового доказування займає одне з центральних місць у науці господарського процесуального права. Жодна господарська справа не може бути вирішена у суді без доказів.

При цьому слід розуміти, що наявні й спірні (дискусійні) питання як в доктринальному, так і практичному аспекті інституту доказів і доказування в господарському процесі. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері цього інституту, вчені-процесуалісти аналізуючи його зміст, структуру, форму констатують глибинність та фактичну недосяжність його дійсної суті як у доктринальному сенсі, так й з практичної сторони. Це дає простір для наукових досліджень і дискусій, проте ускладнює практичні застосування норм процесуального права. Відповідно, велике значення надається правовим позиціям Верховного Суду з питань доказів та доказування в господарських справах.

Видання розраховане перш за все для здобувачів юридичної освіти та їхніх викладачів, практикуючих правників, суддів, адвокатів, працівників та службовців державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання усіх форм власності та організаційних формацій. Воно стане в нагоді пересиченому читачеві у питаннях захисту порушених господарських прав.

ДОКАЗОВЕ ПРАВО ЯК ІНСТИТУЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

Доказове право (або теорія доказів) нині вважається самостійним інститутом процесуального права, що вивчає поняття і зміст доказів і процесу доказування, джерела доказів, застосування науково-технічних засобів у процесі доказування.

Доказове право у практичній площині виступає методологічною основою правозастосовної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатів.

При цьому доказове право як правове утворення є складним та відносно новим в площині саме цивільного процесуального права. Саме тому хоч доказове право і теорія доказів сьогодні міцно вросли в процесуальні галузі права, вони як універсальна юридична конструкція, що несе на собі основний тягар правозастосування, потребують вдумливої і прискіпливої уваги як в доктринальному, так й практичному аспектах. Саме тому доказове право не може вивчатися у відриві від актуальної практики його реалізації, яка об'єктивізується не тільки в правозастосовній, проте й в інших формах реалізації права. Одночасно здійснюється безпосередній вплив суспільних відносин на доказове право, реалізацію доказового права всіма суб'єктами доказування. При цьому правосвідомість всіх учасників цивільного процесу є сполучним елементом між суспільними відносинами, доказовим правом і його реалізацією при захисті порушених цивільних прав.

На сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права можна визначити місце доказового права, що визначають його полісистемний характер. Тобто доказове право є комплексним міжгалузевим інститутом, утвореним галузевими субінститутами. В нашому випадку це означає, що у системі права цивільного процесуального функціонує галузевий субінститут загального доказового права.

За таких умов у традиції вітчизняного права можна виділяти загальну частину доказового права, яка є сегментом загальної теорії права. У свою чергу норми доказового права, яким притаманний суто

спеціальний (галузевий чи навіть специфічний у рамках галузі) характер, становлять предмет галузевої складової науки доказового права. За таких умов такий предмет охоплює й такі норми, що опосередковано входять до предмета загальної теорії доказового права, але безпосередньо становлять предмет своєї галузевої (прикладної) науки.

Таким чином, знання про доказове право як галузь правової науки включає як загальні теоретичні знання, так й аспекти галузевої специфіки доказування й доказів у кожній окремій галузі, в цивільному процесі зокрема.

2. НЕОБХІДНІ ВИСНОВКИ

В сучасних умовах розвитку процесуального права і цілому і його окремих галузей визначається місце доказового права та теорії доказів у правовій науці.

Тобто теорія доказів розглядається як наука, а доказове право ототожнюється із теорією доказового права і виступає в якості системи процесуальних норм. Тобто з наукової точки зору ці зазначені категорії співвідносяться як частина (доказове право) і ціле (теорія доказування).

Норми доказового права, що регулюють правила здійснення доказової діяльності і відображають основні положення теорії доказування, закріплені у чинному процесуальному законодавстві:

Кримінальному процесуальному кодексі України;

Цивільному процесуальному кодексі України;

Господарському процесуальному кодексі України;

Кодексі адміністративного судочинства України.

Аналіз природи понятійного апарату доказування і доказів дає безспірні підстави констатувати, що всі загальні інститути доказового права пов'язані із процесом пізнання дійсності, а отже, мають єдине начало, підкоряються єдиним закономірностям і законам.

При цьому на сучасному етапі євроінтеграції і глобалізації усіх суспільних інститутів слід визнати, що вітчизняна правова наука і система відстають у дослідженні процедури доказування (теорії доказування) порівняно з аналогічними положеннями іноземних держав. Законодавча влада США, Великої Британії, Німеччини, Австрії приділяє значну увагу процесу дослідження доказів,

конкретизації процесуальних аспектів елементів доказування, з урахуванням їх особливостей і суспільних викликів.

Ураховуючи наміри України інтегруватися у європейську спільноту, слід зважати, що головною рисою континентальних правових систем є їхній високий ступінь кодифікації усіх галузей права. При цьому там приділяється значна увага підготовчим законопроектним роботам, коментарям авторів до проектів законів, матеріалам обговорень. Вони використовуються у процесі офіційного тлумачення законодавства. Загальними рисами європейського законодавства, присвяченого доказуванню, є те, що воно систематизоване в певну процедуру або порядок, використовує набір правових стандартів.

Таким чином, нормативне регулювання й теоретичне дослідження проблем доказування посідає чільне місце і у вітчизняному процесуальному праві (цивільному процесуальному зокрема), найважливішою складовою якого є доказове право, а одночасно й в процесуальній вітчизняній науці, де провідну роль відіграє теорія доказування.

ДОКАЗИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

Поняття доказів в господарському процесі

За приписами ст. 73 ГПК **доказами** є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Це формує визначення процесуальних доказів у господарському процесі.

Ці дані встановлюються **певними засобами**:

- письмовими, речовими і електронними доказами;
- висновками експертів;
- показаннями свідків.

В доктринальному же сенсі із доказами все трохи складніше і не так однозначно. Тобто наукове визначення доказів більш широке – науковці-процесуалісти вважають, що **докази** – це відомості про факти, за допомогою яких підтверджується наявність чи відсутність обставин, на які посилаються сторони як на підставу своїх вимог і заперечень, що мають значення для правильного вирішення спору за допомогою передбачених законом засобів доказування.

Отже, не факти самі по собі вважаються процесуальними фактами, але відомості про такі факти, при цьому тобто доказ є носієм певної інформації. При цьому цей носій інформації має **подвійну форму** – матеріальну і процесуальну. Така дуальність доказу дозволяє уособлювати діалектичну єдність форми і змісту, взаємозв'язок фактичних даних, на підставі яких суд у передбаченому законом порядку встановлює обставини, що мають значення для обґрунтованості вимог і заперечень сторін, та засобів доказування, що містять ці фактичні дані. Тут прослідковується ще один аспект, а саме **встановлений процесуальний порядок одержання, дослідження й оцінки змісту та процесуальної форми**.

Таким чином доказ у господарському процесі (а також і в інших судочинствах) є сукупністю з **трьох складових, окремих елементів**:
змістовний – інформація, що має значення для вирішення справи;
матеріальний – реальний фізичний носій інформації;
процесуальний – вимоги процесуального закону.

Ця **потрійна сутність доказів** нині є домінуючою у доктринальних положеннях права процесуального. Тобто прослідковується своєрідна схема, коли **доказами вважаються**: інформація (дані/відомості) про факти;

інформація про факти, що стосуються предмета спору;

інформація, що міститься у належній процесуальній формі та одержана у визначеному процесуальним законом порядку.

Слід зауважити, що правильне визначення сутності доказів у судовому провадженні напряду пов'язане із відправленням правосуддя. **Належний розгляд господарської справи та винесення правосудного рішення у справі означає**:

з'ясування фактичних обставин справи;

належну правову кваліфікацію встановлених фактичних обставин справи;

встановлення наявності чи відсутності юридичних фактів, тобто визначення норм права, які необхідно застосувати до даних правовідносин;

висновок суду, тобто винесення законного й обґрунтованого судового рішення.

Загальні питання

Як було визначено вище, для **формування процесуального доказу у господарській справі необхідно таке**:

наявність даних/інформації про обставини/факти, які мають значення для справи;

така інформація має бути отримана у належній за процесуальним законом спосіб;

така інформація має бути у належній за процесуальним законом процесуальній формі.

Таким чином, ч. 2 ст. 73 ГПК встановлює **вичерпний перелік процесуальних форм, джерел, засобів, у яких може бути доказова інформація**:

письмові, речові і електронні докази;

висновки експертів;

показання свідків.

Не є джерелом доказів:

висновок експерта в галузі права (ст.ст. 108, 109 ГПК).

Письмові докази

За приписами. ст. 91 ГПК **письмовими доказами** є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього.

Учасники справи мають право подавати письмові докази у вигляді документів, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». **Електронна копія** письмового доказу **не вважається електронним доказом**.

Копії документів вважаються **засвідченими належним чином**, якщо їх засвідчено в порядку, встановленому чинним законодавством.

Учасник справи, який подає письмові докази в копіях (електронних копіях), **повинен зазначити** про наявність у нього або іншої особи оригіналу письмового доказу.

Учасник справи **підтверджує відповідність** копії письмового доказу оригіналу, який знаходиться у нього, своїм підписом із зазначенням дати такого засвідчення.

Якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може **витребувати** у відповідної особи оригінал письмового доказу.

Якщо оригінал письмового доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ **не береться судом до уваги**.

Документи, отримані **за допомогою** факсимільного чи інших аналогічних засобів зв'язку, приймаються судом до розгляду як письмові докази у випадках і в порядку, які встановлені законом або договором.

Іноземний офіційний документ, що підлягає дипломатичній або консульській легалізації, може бути письмовим доказом, якщо він легалізований у встановленому порядку. Іноземні офіційні документи визнаються письмовими доказами без їх легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Оскільки письмові докази є документами, то їх класифікація можлива за певними ознаками, які притаманні документам, як носіям інформації. Отже, **за суб'єктом формування** письмові докази поділяються на офіційні та неофіційні. **Офіційні** – це документи, які виходять від державних органів, установ, підприємств, службових осіб та громадських організацій. **Неофіційні** – це документи, які виходять від громадян.

За змістом письмові докази поділяються на розпорядчі та інформаційні. **Розпорядчі** докази визначаються як документи, які містять вираження волі. До розпорядчих потрібно віднести акти органів державної влади і державного управління, місцевого самоврядування, накази керівників установ, підприємств та організацій та інші. **Інформаційні** документи містять відомості про певні факти.

За формою виконання письмові докази поділяються на документи простої письмової та кваліфікованої форми. До письмових доказів **простої письмової форми** належать документи, що не передбачають певних особливих умов до їх форми та змісту, як умови їх дійсності. До письмових доказів **кваліфікованої форми** належать документи, для яких законодавством встановлено певні особливі умови їх дійсності. До таких умов, зокрема, можуть належати вимоги щодо нотаріального посвідчення документів.

За способом створення письмові докази також поділяються на **оригінали та копії**.

Речові докази

За приписами ст. 93 ГПК **речовими доказами** вважаються предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дозволяють встановити обставини, що мають значення для справи.

Речові докази до набрання рішенням законної сили **зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду** (ст. 94 ГПК).

Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, **зберігаються за їх місцезнаходженням**. Речові докази повинні бути докладно описані у **протоколі** огляду і, за необхідності та можливості, їх суттєві особливості сфотографовані або зафіксовані у відеозапису, або в інший аналогічний спосіб, після чого вони

підлягають опечатуванню. Протоколи огляду та зображення речового доказу додаються до матеріалів справи.

Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у **незмінному стані**.

Стаття 95 ГПК передбачає, що після огляду та дослідження речових доказів вони **повертаються особам, від яких вони були одержані**, якщо такі особи заявили про це клопотання і якщо його задоволення можливе без шкоди для розгляду справи.

Речові докази, що є об'єктами, які вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним особам, які відповідно до закону мають право ними володіти. За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані, або передаються особам, за якими суд визнав право на ці речі, після набрання рішенням суду законної сили.

Слід мати на увазі, що **за певних обставин документи** можуть виступати у господарському процесі (та й в інших судочинствах) не тільки в ролі письмових доказів, але й **можуть бути доказами речовими**.

Розмежування документів як самостійного виду джерел доказів (письмових) і документів – речових доказів необхідно проводити не за якоюсь окремо взятою ознакою, а **за сукупністю їх характерних властивостей**. Слід розуміти, що документи як речові докази важливі для справи за зовнішнім виглядом, індивідуальними ознаками, місцем, часом їх виявлення тощо. Таким чином зміст документа (що є основним у письмовому доказі) як речового доказу, за великим рахунком значення не має. Винятком в такому разі є ті документи, які набувають статусу речових доказів, зберігаючи при цьому значення документів як самостійних джерел доказів (наприклад, підроблені документи). При цьому документ – речовий доказ є унікальним (як й будь-який речовий доказ), він існує в однині, є унікальним, не може бути заміненим.

У науці процесуального права визначають **три ознаки речових доказів**.

Першою ознакою, як впливає з природи речових доказів, прийнято вважати те, що **їх основу становлять предмети**

матеріального світу. Матеріальна форма цих предметів означає їх реальне існування у часі і просторі.

Другою ознакою речових доказів у доктрині називають те, що їх сутність становлять **сліди, відбитки реальних подій, дій чи бездіяльності людини.** Здебільшого предмети і об'єкти матеріального світу отримують своє доказове значення у зв'язку з певними слідами, утвореними на них.

Третя ознака речових доказів – **спосіб сприйняття інформації,** що у них міститься. Як зазначається з цього приводу у наукових дослідженнях, в силу того, що збереження і передача інформації за допомогою речових доказів досягається шляхом безпосереднього відображення об'єктів, процесів на поверхні предметів, а також шляхом зміни їх властивостей і якостей, то способом зняття і зчитування інформації, тобто способом дослідження речових доказів, є, **за загальним правилом, їх огляд.**

Таким чином, в контексті більшості речових доказів найбільш доречно говорити не про їх подання, а про інформацію, посилання на них у позовній заяві чи іншому процесуальному документі, яким обґрунтовуються вимоги та/або заперечення особи, яка бере участь у справі. Описуючи ті чи інші події та пояснюючи їх вплив на певний предмет або об'єкт, особа **повідомляє суд про існування речового доказу,** його властивості чи якості, залишені на ньому сліди. У багатьох випадках поява речового доказу у справі відбувається у формі надання про нього інформації, яка пізніше буде доповнена протоколом огляду цього доказу.

Слід зауважити, що часто для отримання інформації, що міститься у речовому доказі, потрібне **застосування спеціальних знань.**

Електронні докази

Стаття 96 ГПК передбачає, що електронними доказами вважається інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших

місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Електронні докази **подаються у формі документів**, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу.

Учасники справи мають право подавати електронні докази **в паперових копіях**, посвідчених в порядку, передбаченому законом. **Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.**

Учасник справи, який подає копію електронного доказу, **повинен зазначити** про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу.

Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може **витребувати** у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ **не береться судом до уваги.**

Оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи (ст. 97 ГПК).

За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього.

Проблематика електронних доказів може бути зовсім прозаїчною – наприклад електронні докази не завжди досліджуються судом у силу технічної невідповідності суду або через «звичний» паперовий документообіг у судах.

Проте існують й більш серйозні проблеми у використанні електронних доказів у судовому провадженні. Довгий час судами не сприймалося в якості доказу інформація з електронного, листування, з Інтернету. Тут спираються на високий ризик фальсифікації електронного доказу і ставлять під сумнів їхні доказову цінність та

достовірність. Навіть вчені-процесуалісти вважають недоліком електронного документообігу, як і інформації в електронній формі в цілому, є легкість внесення до нього змін і, як наслідок, відсутність упевненості у достовірності отриманого електронного документа. А відтак вважається, що неможливо не врахувати наведені недоліки електронної форми при оцінці достовірності інформації. Проте не є виправданим ані в науковому, ані в практичному аспекті розглядати інформацію в електронній формі як недопустиму з мотивів її лише можливої фальсифікації. Цілком традиційні підпис і печатка, якими посвідчуються такі само традиційні документи, у сучасних реаліях (та й завжди) також не можуть бути гарантією незмінності документів.

Висновок експерта

За приписами ст. 98 ГПК **висновок експерта** – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань.

Предметом висновку експерта **не можуть** бути питання права.

Висновок експерта може бути наданий **на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи**. Висновок експерта викладається у **письмовій формі і приєднується до справи**.

Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта **для надання усних пояснень щодо його висновку**.

У висновку експерта **повинно бути зазначено**:

коли, де, ким (прізвище, ім'я, по батькові, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта);

на якій підставі була проведена експертиза;

хто був присутній при проведенні експертизи;

питання, що були поставлені експертові;

які матеріали експерт використав.

Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

У висновку експерта має бути зазначено, що **він попереджений (обізнаний)** про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом, також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він **має право** включити до висновку **свої міркування про ці обставини**.

Постає питання, **хто може здійснювати експертизу у господарському процесі**. За приписами ст. 69 ГПК експерт – це особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Таким чином чинний ГПК передбачає ситуацію, коли експертом може бути будь-яка особа, яка володіє спеціальними знаннями, а не лише той, хто пройшов атестацію та отримав кваліфікацію судового експерта. У всякому разі так слід тлумачити безпосередньо зміст ч. 1 ст. 69 ГПК.

Проте інерція використання інституту експертизи, яка склалася за регулювання в попередній редакції кодексу, визначила відповідну практику правозастосування (експертиза називалася «судова експертиза», а в процесі міг брати участь лише судовий експерт). При цьому позиція, що проведення експертизи може бути доручено лише судовим експертам, яких внесене до державного Реєстру атестованих судових експертів, була частково підкріплена судовою практикою (наприклад, постанова Південно-західного апеляційного господарського суду від 18.03.2021 у справі № 916/3236/19, рішення Господарського суду м. Києва від 24.09.2020 у справі № 910/12248/18).

Щоправда Верховний Суд **сформував правову позицію**, яка вважає допустимим висновок експерта, наданий іншим фахівцем з відповідної галузі знань (який не є судовим експертом). Зокрема у постанові від 27.05.2021 у справі № 910/702/17 Верховний Суд (у складі колегії суддів КГС) зазначає: «згідно з наведеними положеннями ГПК України та Закону України «Про судову експертизу» висновок експерта у господарській справі може бути наданий державною спеціалізованою установою, судовим експертом,

який не є працівником такої установи та іншим фахівцем (експертом) з відповідної галузі знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу».

Таким чином слід розуміти, що **висновок експерта може бути наданий:**

державною спеціалізованою установою;
судовим експертом (який не є працівником такої установи);
іншим фахівцем з відповідної галузі знань.

При проведенні експертизи іншим фахівцем з відповідної галузі знань треба подбати про **документальне підтвердження наявності в експерта спеціальних знань**.

При цьому слід мати на увазі, що у **відповідності до чинного законодавства** (Закону України «Про судову експертизу»; Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р.):

криміналістичну, судово-медичну та судово-психіатричну експертизи можуть проводити лише державні спеціалізовані установи;

усі інші експертизи можуть проводити як державні спеціалізовані установи та судові експерти, які не працюють в цих установах, так і будь-які інші особи, які володіють необхідними спеціальними знаннями.

Висновок експерта для суду не має задалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 86 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні (ст. 104 ГПК).

Покази свідків

Інститут свідків у господарському процесі – справжня новела поточної редакції ГПК.

Оскільки від тепер свідок є повноправним учасником господарського процесу, то відповідно й ГПК тепер визначає новий засіб доказування – покази свідків. За приписами ст. 87 ГПК **показання свідка** – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб.

На підставі показань свідків не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичай ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Законом можуть бути визначені інші обставини, які не можуть встановлюватися на підставі показань свідків.

Сторони, треті особи та їх представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено цим Кодексом, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

Показання свідка, що ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, не беруться судом до уваги.

Варто зазначити, що в ГПК **встановлено низку обмежень** щодо того, кого не може бути допитано як свідка. Окрім категорії осіб, **яких зазвичай не можна допитувати як свідків** (священнослужителів (щодо таємниці сповіді), недієздатних осіб, осіб, які надають професійну правничу допомогу (адвокатів), суддів (щодо обставин обговорення в нарадчій кімнаті), осіб, які мають дипломатичний імунітет, без їхньої згоди, осіб, що не можуть бути допитані як свідки згідно з міжнародними договорами України), новим ГПК **запроваджено норму про неможливість допиту** присяжних стосовно обставин обговорення в нарадчій кімнаті (хоча норми господарського процесуального закону взагалі не знають таких учасників процесу) та осіб, які надають послуги посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, щодо відповідної інформації.

Взагалі господарський процес відрізняється від інших видів процесів тим, що завжди був орієнтований **на підтвердження обставин справи документами**. Саме тому розширення засобів доказування показаннями свідків відрізняється від аналогічних норм в інших судочинствах. Саме тому, норми ГПК, які передбачається можливість доказування на підставі показань свідка, сформовані так, щоб звернення до таких засобів доказування здійснювалося лише у виняткових випадках, а за основу повинна братися саме нотаріально засвідчена **письмова заява свідка** (ст. 88 ГПК).

Така заява містить показання свідка, в ній зазначаються ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання (перебування) та місце роботи свідка, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків свідка за його наявності або номер і серія паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за

Зміст

ВСТУП	3
ДОКАЗОВЕ ПРАВО ЯК ІНСТИТУЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	5
1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ	5
2. НЕОБХІДНІ ВИСНОВКИ	6
ДОКАЗИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	8
1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ	8
3. ЗМІСТ ТА ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	21
4. ВИТРЕБУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	26
ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	33
1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ	33
2. ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	34
3. СУБ'ЄКТИ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	37
4. ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ СУДУ ТА СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	45
ГОСПОДАРЬСЬКИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (<i>Витяз</i>)	54
ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРО ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	83

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ:

- ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ
- ВИДИ ДОКАЗІВ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ
- ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ
- ПОРІВНЯННЯ З ІНШИМИ ВИДАМИ СУДОЧИНСТВА
- АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ Видавничий дім «Професіонал»

Підписано до друку 28.02.2024. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 34,35.

ТОВ «Видавничий дім «Професіонал»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1533

Книги, які можуть вас зацікавити

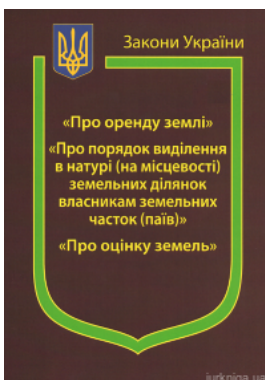
Складання процесуальних документів з цивільних, сімейних, житлових, земельних та трудових справ

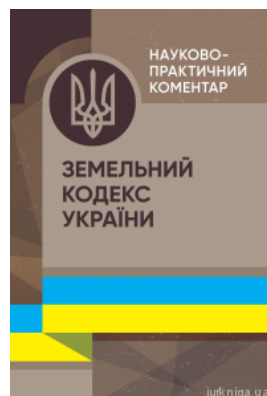
Рішення Європейського Суду з прав людини. Захист прав людини і основоположних свобод в кримінальному судочинстві (2022-2024)

Рішення Європейського Суду з прав людини. Захист прав людини і основоположних свобод в цивільному судочинстві (2022-2024)

Закони України "Про оренду землі", "Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)", "Про...

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України

Довіреності: зразки нотаріальних документів

Перейти до галузі права
Господарське право та процес

[Перейти на сайт →](#)